

सम्पूर्ण - संक्षिप्त - समर्थ

CURRENT AFFAIRS गुरु

UPSC/MPSC मराठी माध्यमात तयारी करणारे विद्यार्थी यांच्या साठी

1st September 2022

FOR DAILY FREE CURRENT AFFAIRS
Follow Our Youtube Channel

 Guru Deekshaa Marathi

INDEX

DAILY CURRENT AFFAIRS NOTES

1st September 2022

1. - पक्षांतर विरोधी कायद्याबद्दल:	3
(i) पक्षांतर विरोधी कायदा काय आहे?	3
(ii) अपात्रतेसाठी खालील कारणे आहेत:	3
(iii) पक्षांतरविरोधी कायद्यामुळे कोणत्या समस्या उद्भवतात?	4
(iv) वादात स्पीकरची भूमिका:	4
(v) विभाजनाचा उल्लेख नाही:	4
(vi) मतदानाचा आदेश मोडला जात आहे:	4
(vii) सरकारच्या नियमित कामकाजावर होणारे परिणाम:	4
(viii) पक्षांतर विरोधी कायद्याच्या संदर्भात कोणत्या वेगळ्या शिफारशी अस्तित्वात आहेत?	5
(ix) पुढे जाण्याचा मार्ग:	5
2. - मनरेगाचा तपशील:	6
(i) बदल:	6
(ii) महत्त्वाची उद्दिष्टे:	6
(iii) मनरेगा कार्यक्रमांतर्गत लाभांसाठी पात्र होण्यासाठी अर्जदारांनी खालील निकष पूर्ण केले पाहिजेत:	6
(iv) योजनेचे महत्त्वाचे तपशील:	6
(v) ग्रामसभा काय करते?	7
(vi) मनरेगा अंतर्गत राज्य सरकारच्या जबाबदाऱ्या:	7
3. - मनी लॉन्ड्रिंग प्रतिबंधक कायद्याबद्दल:	8
(i) मनी लॉन्ड्रिंग: हे काय आहे?	8
(ii) मनी लॉन्ड्रिंग प्रतिबंधक कायद्याची प्राथमिक उद्दिष्टे आहेत:	8

(iii) पीएमएलएची तीन प्राथमिक उद्दिष्टे आहेत:	8
(iv) वादाचे निराकरण:.....	8
(v) पीएमएलए (सुधारणा) कायदा 2012:	8
4. - अंमलबजावणी संचालनालयाचे तपशील:	9
(i) अंमलबजावणी संचालनालयाविषयी माहिती:.....	9
(ii) ऐतिहासिक संदर्भ:	9
(iii) दोन कायद्यांची अंमलबजावणी ही अंमलबजावणी संचालनालयाची जबाबदारी आहे:.....	9
(iv) रचना:.....	9
(v) इतर माहिती:.....	9
(vi) विशेष न्यायालये:.....	10
संपादकीय विश्लेषण	11
1. बँकांचे खाजगीकरण का केले जावे:	11
(i) खाजगीकरण बदल:.....	11
(ii) खाजगीकरणाचे हे हेतू का अस्तित्वात आहेत?.....	11
(iii) दीर्घकालीन प्रकल्प घटक:.....	11
(iv) कोणत्या चिंता संबंधित आहेत?	12
(v) पावले उचलणे:	12
2. भारताच्या डेमोग्राफिक डिव्हिडंड बद्दल सर्व:	13
(i) डेमोग्राफिक डिव्हिडंडची व्याख्या:	13
(ii) भारताचा लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांश:	13
(iii) डेमोग्राफिक डिव्हिडंडचे फायदे:	13
(iv) लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांशातील अडथळे:	14
(v) काय केले पाहिजे?.....	14
(vi) पावले उचलणे:	15

1. - पक्षांतर विरोधी कायद्याबद्दल:

GS II

विषय→संसदीय संबंधित मुद्दे

पक्षांतर विरोधी कायदा काय आहे?

- पक्ष बदलणारे विशिष्ट खासदार आणि आमदार पक्षांतर विरोधी कायद्यांतर्गत दंडास पात्र आहेत.
- संसदेने 1985 मध्ये संविधानाच्या दहाव्या अनुसूचीमध्ये समाविष्ट केले होते. पक्ष बदलण्यापासून खासदारांना परावृत्त करून राजकीय स्थिरता राखणे हा त्याचा उद्देश होता.
- दहावी अनुसूची, ज्याला पक्षांतर विरोधी कायदा देखील म्हटले जाते, 1985 च्या 52 व्या दुरुस्ती कायद्याद्वारे संविधानात समाविष्ट केले गेले.
- राजकीय पक्ष बदलल्यास निवडून आलेले अधिकारी कोणत्या परिस्थितीत सेवा करण्यास अपात्र आहेत हे ते स्पष्ट करते.
- 1967 च्या सार्वत्रिक निवडणुकांनंतर पक्ष-उत्पादक आमदारांनी राज्य प्रशासनाचा पाडाव केल्यामुळे हा प्रतिसाद मिळाला.
- तथापि, ते खासदार किंवा आमदारांच्या गटाला पक्षांतराचा दंड न भरता वेगळ्या राजकीय पक्षात सामील होण्यास (किंवा सैन्यात सामील होण्याची) परवानगी देते. राजकीय पक्षांनी बंडखोर कायदेकर्त्यांना पाठिंबा दिल्यास किंवा विरोध केल्यास त्यांनाही दंड केला जात नाही.
- 1985 च्या कायद्याने "विलीनीकरण" म्हणजे निवडून आलेल्या राजकीय पक्षाच्या एक तृतीयांश सदस्यांचे "विलय" म्हणून परिभाषित केले:

- 2003 च्या 91 व्या घटनादुरुस्ती कायद्याने हे बदलले आणि आज, पक्षाच्या किमान दोन तृतीयांश सदस्यांनी "विलीनीकरण" ला समर्थन देणे आवश्यक आहे जेणेकरून ते कायदेशीर मानले जावे.
- काँग्रेसचे जे सदस्य सभागृहात काम करण्यास अपात्र आहेत ते कोणत्याही राजकीय बॅनरखाली निवडणुकीत पदासाठी स्पर्धा करू शकतात.
- पक्षांतर-संबंधित अपात्रतेबाबत निर्णय घेण्याची विनंती त्या सभागृहाच्या अध्यक्ष किंवा सभापतींकडून केली जाते आणि त्या विनंती नंतर "न्यायिक पुनरावलोकनाच्या" अधीन असतात.
- तथापि, पक्षांतर प्रकरणात कारवाई करायची की नाही हे पीठासीन अधिकार्याने ठरवावे अशी कालमर्यादा कायद्याने निर्दिष्ट केलेली नाही.

अपात्रतेसाठी खालील कारणे आहेत:

- जर निवडून आलेल्या खासदार किंवा आमदाराने स्वेच्छेने त्यांच्या राजकीय पक्षाचे सदस्यत्व सोडले.
- जर त्याने प्रथम परवानगी न घेता त्याच्या राजकीय पक्षाच्या किंवा अधिकाराच्या पादावर असलेल्या अन्य व्यक्तीच्या इच्छेविरुद्ध त्या सभागृहात मतदान केले किंवा मतदान करण्यापासून दूर राहिल्यास,
- त्याला अपात्र ठरवण्यासाठी, त्याच्या पक्षाने किंवा नियुक्त व्यक्तीने घटनेच्या 15 दिवसांच्या आत मतदान न करण्यास परवानगी दिली नसावी.
- एखाद्या पक्षाच्या मदतीशिवाय निवडून आलेली एखादी व्यक्ती निवडून आल्यास.
- पहिले सहा महिने संपल्यानंतर कोणत्याही उमेदवाराने पक्षाशी संलग्नता बदलल्यास.

पक्षांतरविरोधी कायद्यामुळे कोणत्या समस्या

मतदानाचा आदेश मोडला जात आहे:

उद्भवतात?

प्रतिनिधी आणि संसदीय लोकशाहीचे उल्लंघन:

- खासदार किंवा आमदार पक्षाच्या व्यासपीठानुसार मतदान करण्यास बांधील आहेत आणि पक्षांतर विरोधी कायदा मंजूर झाल्यानंतर अन्यथा करण्याची परवानगी नाही.
- पक्षांतरविरोधी कायद्यामुळे, जे केवळ खासदारांना त्यांच्या राजकीय पक्षाला जबाबदार धरतात, जबाबदारीची साखळी तुटली आहे.

वादात स्पीकरची भूमिका:

- सभागृहाच्या अध्यक्षांनी किंवा सभापतींनी पक्षांतरविरोधी प्रकरणांमध्ये निर्णय कधी घ्यावा हे विधान विशेषतः नमूद करत नाही.
- कायदेशीर प्रकरणे तीन ते सहा महिन्यांपर्यंत कुठेही टिकू शकतात. काही प्रकरणे वेळ निघून गेल्यावर निकाली निघतात.

विभाजनाचा उल्लेख नाही:

- 91 व्या घटनादुरुस्तीमुळे पक्षांतर विरोधी निर्णयांना आता पक्षांतर विरोधी कायद्याला अपवाद आहे.
- दुरुस्ती, तथापि, "विभाजन" च्या विरुद्ध विधीमंडळ पक्षामध्ये "विलीनीकरण" ओळखते.

- आमदार एका पक्षाच्या व्यासपीठावर निवडून आल्यावर पक्षांतर करून आपल्या जनतेच्या इच्छेकडे दुर्लक्ष करतात, पण नंतर मंत्रिपद किंवा आर्थिक लाभाच्या आमिषाने दुसऱ्या पक्षात बदली करणे अधिक सोयीचे ठरेल, असे सांगितले जाते.

सरकारच्या नियमित कामकाजावर होणारे परिणाम:

- 1960 च्या दशकात, "आया राम, गया राम" ही कुप्रसिद्ध घोषणा कायदेकर्त्यांच्या चालू असलेल्या पक्षांतराच्या प्रतिक्रिया म्हणून विकसित करण्यात आली.
- पक्षांतरामुळे राजकीय व्यवस्थेत व्यत्यय येतो आणि कार्यकारी शाखेवर परिणाम होतो.
- पक्षांतरामुळे आमदारांच्या घोडे व्यापाराला प्रोत्साहन मिळते, जे लोकशाही व्यवस्थेच्या आदर्शांच्या विरुद्ध आहे.
- घाऊक वाळवंटाला परवानगी असली तरी किरकोळ विक्रीला परवानगी नाही. अंतर भरणे आवश्यक आहे, अशा प्रकारे सुधारणा करणे आवश्यक आहे.
- राजकारणी पक्ष बदलत असले तरी त्यांना नवीन पक्षात नोकरी दिली जाऊ नये, अशी चिंता त्यांनी व्यक्त केली.

पक्षांतर विरोधी कायद्याच्या संदर्भात कोणत्या वेगळ्या शिफारशी अस्तित्वात आहेत?

- पक्षांतराला परवानगी द्यायची की नाही हे निवडणूक आयोगाने ठरवावे, असे सुचवण्यात आले आहे.

- काहींनी असा युक्तिवाद केला आहे की राष्ट्रपती आणि राज्यपालांनी पक्षांतराच्या अर्जावर सुनावणी करावी.
- पक्षांतर प्रकरणांचा जलद आणि निष्पक्षपणे निर्णय घेण्यासाठी सर्वोच्च न्यायालयाने संसदेला उच्च न्यायव्यवस्थेतील निवृत्त न्यायाधीशांच्या अध्यक्षतेखाली एक निष्पक्ष पॅनेल तयार करण्याचा सल्ला दिला आहे.
- काही टीकाकारांनी हा कायदा अयशस्वी मानला आहे, ज्यांनी तो रद्द करण्याची मागणी केली आहे. हामिद अन्सारी, माजी उपराष्ट्रपती, असा दावा करतात की ते केवळ अविश्वासाच्या प्रस्तावादरम्यान सरकार टिकवून ठेवण्याशी संबंधित आहे.

पुढे जाण्याचा मार्ग:

- खरोखर राजकीय बाब काय आहे हे हाताळण्यासाठी कायदेशीर व्यवस्थेचा वापर करण्याच्या प्रयत्नातून हा मुद्दा समोर आला आहे.
- पक्षांतरामुळे प्रशासनाच्या स्थिरतेला धोका निर्माण होत असेल तर पक्षांनी त्यांच्या अंतर्गत प्रक्रियांना बळकट केले पाहिजे.
- भारतात राजकीय पक्ष नियामक कायद्याची नितांत गरज आहे. अशा उपाययोजनांनी पक्षांतर्गत पक्षीय लोकशाहीला चालना दिली पाहिजे, राजकीय पक्षांना आरटीआय अंतर्गत आणले पाहिजे इ.
- कायद्याच्या नकारात्मक प्रभावापासून प्रातिनिधिक लोकशाहीचे रक्षण करण्यासाठी, पक्षांतर विरोधी कायद्याचा वापर फक्त अशा कायद्यांपुरता मर्यादित ठेवता येईल ज्यामध्ये सरकारवरील विश्वास कमी होऊ शकतो.
- **स्रोत→ इंडियन एक्सप्रेस**

2. - मनरेगाचा तपशील:

GS II

विषय→सरकारी धोरणे आणि हस्तक्षेप

बद्दल:

- "काम करण्याचा अधिकार" संरक्षित करण्यासाठी हा कार्यक्रम सामाजिक हस्तक्षेपाचा एक प्रकार म्हणून तयार केला गेला होता. ग्रामीण भारतात राहणाऱ्या लोकांचे जीवनमान सुधारण्यासाठी स्थानिक सरकारला किमान १०० दिवसांचा पगाराचा रोजगार कंत्राटी पद्धतीने देणे आवश्यक आहे.

महत्वाची उद्दिष्टे:

- अकुशल कामगारांसाठी प्रत्येक स्वयंसेवकासाठी, किमान 100 दिवसांचा सशुल्क ग्रामीण रोजगार निर्माण करणे आवश्यक आहे.
- गरीब ग्रामीण समुदायांच्या उत्पन्नाच्या प्रवाहात वाढ करून सामाजिक समावेशनाला आक्रमकपणे प्रोत्साहन देणे.
- ग्रामीण भागात दीर्घकाळ टिकणाऱ्या पायाभूत सुविधांचे बांधकाम, जसे की रस्ते, कालवे, तलाव आणि विहिरी.
- ग्रामीण ते शहरी स्थलांतराचे प्रमाण कमी करणे.
- पायाभूत सुविधा निर्माण करण्यासाठी वापरल्या गेलेल्या ग्रामीण मजुरांचा वापर करा.

मनरेगा कार्यक्रमांतर्गत लाभांसाठी पात्र होण्यासाठी अर्जदारांनी खालील निकष पूर्ण केले पाहिजेत:

- नरेगा लाभांसाठी अर्ज करू इच्छिणाऱ्या भारतीय नागरिकाचे वय किमान १८ वर्षे असणे आवश्यक आहे.
- अर्जदाराने स्थानिक रहिवासी असणे आवश्यक आहे (म्हणजे स्थानिक ग्रामपंचायतीकडे अर्ज करणे आवश्यक आहे).
- अर्जदार अंगमेहनतीमध्ये गुंतण्यास इच्छुक असणे आवश्यक आहे.

योजनेचे महत्वाचे तपशील:

- राज्य सरकारांच्या सहकार्याने, भारतीय ग्रामीण विकास मंत्रालय (MRD) या उपक्रमाच्या पूर्ण अंमलबजावणीवर देखरेख करण्याची जबाबदारी आहे.
- अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातीचे सदस्य, अल्प-किंवा सीमांत-शेतकरी, जमीन सुधारणांचा लाभ घेतलेले लोक किंवा भारत सरकारच्या इंदिरा आवास योजनेतून लाभ घेतलेले लोक वैयक्तिक लाभार्थी-केंद्रित कामे विचारार्थ सादर करू शकतात.
- अर्जदारास अर्ज सबमिट केल्यानंतर 15 दिवसांच्या आत किंवा मजुरीची आवश्यकता असल्याच्या पहिल्या दिवशी सशुल्क नोकरीची ऑफर प्राप्त होईल.
- अर्ज केल्यानंतर किंवा काम मागितल्याच्या तारखेपासून पंधरा दिवसांच्या आत रोजगार न मिळाल्यास अर्जदार बेरोजगारीच्या लाभासाठी पात्र आहे.
- मनरेगा कार्यक्रमांसाठी सक्तीचे सामाजिक लेखापरीक्षण जबाबदारी आणि पारदर्शकता वाढवते.
- रोजंदारी मजुरांना त्यांच्या समस्या मांडण्यासाठी आणि विनंती करण्यासाठी प्राथमिक मंच म्हणजे ग्रामसभा.

- मनरेगा प्रकल्पांची यादी ग्रामसभा आणि ग्रामपंचायतीद्वारे मंजूर केली जाते, जे प्रकल्पांचे प्राधान्य देखील ठरवतात.

ग्रामसभा काय करते?

- हे शेजारच्या संभाव्यता आणि संसाधने लक्षात घेऊन ग्रामसभेच्या बैठकी दरम्यान प्रत्येक कामाचे सापेक्ष महत्त्व स्थापित करते.
- ग्रा.पं.मध्ये सुरू असलेल्या कामाच्या प्रगतीचे निरीक्षण करा.

मनरेगा अंतर्गत राज्य सरकारच्या जबाबदाऱ्या:

- राज्याच्या ग्रामीण रोजगार हमी योजना तयार करा आणि प्रसिद्ध करा. कायद्याच्या कलम 32 मधील हे एक बंधन राज्यावर आहे.
- राज्य रोजगार हमी परिषद कार्यान्वित करा (SEGC).
- मनरेगा प्रशासित करण्यासाठी आवश्यक कर्मचारी असलेले राज्यस्तरीय मिशन किंवा एजन्सी स्थापन करा.
- कार्यक्रमाच्या मार्गदर्शक तत्वांशी परिचित असलेल्या आणि सामाजिक लेखापरीक्षणासाठी वचनबद्धता दर्शविलेल्या पुरेशा व्यक्तींसह राज्य स्तरावर मनरेगा सोशल ऑडिट एजन्सी किंवा संचालनालय स्थापन करा.
- राज्य रोजगार हमी निधी स्थापन करून चालवला गेला पाहिजे (SEGF).

- स्रोत → पीआयबी

3. - मनी लॉड्रिंग प्रतिबंधक कायद्याबद्दल:

GS III

विषय→भारताची अंतर्गत सुरक्षा

मनी लॉड्रिंग: हे काय आहे?

- मनी लॉड्रिंग ही बेकायदेशीर क्रियाकलापांद्वारे मिळवलेली निधी कमावण्याची प्रक्रिया आहे—जसे की दहशतवादाचे समर्थन करणे किंवा बेकायदेशीर पदार्थांचा व्यवहार करणे—कायदेशीर स्रोताकडून आलेले दिसते. साफसफाईच्या प्रक्रियेबद्दल धन्यवाद, चोरी केलेले पैसे "स्वच्छ" दिसते.

मनी लॉड्रिंग प्रतिबंधक कायद्याची प्राथमिक उद्दिष्टे आहेत:

- व्हिएन्ना कन्व्हेंशन आणि मनी लॉड्रिंगच्या समस्येचा सामना करण्यासाठी अतिरिक्त जागतिक पुढाकारांना भारताच्या प्रतिसादात याची अंमलबजावणी करण्यात आली.
- PMLA 2002 मध्ये पारित करण्यात आला आणि 2005 मध्ये मनी लॉड्रिंग (बेकायदेशीर पैशांचे कायदेशीर पैशांमध्ये रूपांतर) रोखणे आणि मनी-लॉड्रिंगद्वारे मिळवलेली मालमत्ता जप्त करणे शक्य करणे या उद्दिष्टांसह अंमलात आली.

पीएमएलएची तीन प्राथमिक उद्दिष्टे आहेत:

- मनी लॉड्रिंग थांबवणे आणि त्याचे नियमन करणे.
- मनी लॉड्रिंगद्वारे प्राप्त केलेली कोणतीही मालमत्ता जप्त करणे आणि जप्त करणे आवश्यक आहे.

- भारतातील मनी लॉड्रिंगशी संबंधित कोणत्याही अतिरिक्त समस्यांना सामोरे जाण्यास मदत करा.

वादाचे निराकरण:

- फेडरल सरकार निर्णय घेणारे अधिकार निवडते. जप्त केलेली किंवा संलग्न मालमत्ता मनी लॉड्रिंगसाठी वापरली जात आहे की नाही हे ते ठरवते.
- नागरी प्रक्रिया संहिता, 1908 द्वारे वर्णन केलेल्या पद्धतीद्वारे प्रतिबंधित होण्याऐवजी, निर्णय घेणारा प्राधिकरण पीएमएलएच्या इतर तरतुदींच्या अधीन असेल आणि नैसर्गिक न्याय तत्वांद्वारे शासित असेल.
- अपीलीय न्यायाधिकरण: निर्णय देणाऱ्या अधिकार्याने घेतलेल्या निर्णयांविरुद्ध अपील ऐकण्यासाठी सरकार अपीलीय न्यायाधिकरण बोलावू शकते. न्यायाधिकरणाच्या निर्णयांवर योग्य उच्च न्यायालय सुनावणी करेल.
- 2002 चा मनी लॉड्रिंग प्रतिबंध कायदा केंद्र सरकारला विशेष न्यायालय (PMLA) स्थापन करण्याचा अधिकार प्रदान करतो.

पीएमएलए (सुधारणा) कायदा 2012:

- "रिपोर्टिंग एंटिटी" ची कल्पना सादर करते, जी बँक, ब्रोकर किंवा अन्य वित्तीय संस्था असू शकते.
- कमाल दंड रु. 2002 च्या पीएमएलए अंतर्गत लादलेले 5 लाख सुधारित कायद्याद्वारे काढून टाकण्यात आले.
- अशा कृतींमध्ये गुंतलेल्या कोणाचीही मालमत्ता तात्पुरती घेतली जाते आणि संलग्न केली जाते.

स्रोत→ इकॉनॉमिक टाइम्स

4. - अंमलबजावणी संचालनालयाचे तपशील:

दोन कायद्यांची अंमलबजावणी ही अंमलबजावणी संचालनालयाची जबाबदारी आहे:

GS II

विषय→वैधानिक आणि गैर-वैधानिक संस्था

अंमलबजावणी संचालनालयाविषयी माहिती:

- 1999 च्या परकीय चलन व्यवस्थापन कायदा (FEMA), एक विशेष वित्तीय कायदा आणि 2002 च्या मनी लाँड्रिंग प्रतिबंध कायदा (PMLA) मधील तरतुदींचे समर्थन करण्याचे काम ही एक बहुविद्याशाखीय संस्था आहे.

- FEMA, अर्ध-न्यायिक अधिकार असलेला नागरी कायदा, एक्सचेंज नियंत्रण कायदे आणि नियमांचे कथित उल्लंघन पाहण्याचा प्रभारी आहे आणि उल्लंघन करणाऱ्यांना शिक्षा करण्याचा अधिकार आहे.
- मनी लाँड्रिंग कंट्रोल ऍक्ट (PMLA) म्हणून ओळखला जाणारा फौजदारी कायदा अधिकाऱ्यांना शेड्यूल गुन्ह्यांमुळे मिळालेल्या मालमत्ता शोधण्यासाठी, तात्पुरते संलग्न करण्यासाठी किंवा जप्त करण्यासाठी तसेच मनी लाँड्रिंग करणाऱ्यांना पकडण्यासाठी आणि त्यांना शिक्षा करण्यासाठी तपास करण्याचे अधिकार देतो.

ऐतिहासिक संदर्भ:

रचना:

- 1947 च्या परकीय चलन नियमन कायद्यानुसार (FERA '47), आर्थिक व्यवहार विभागाने मूळतः 1 मे 1956 रोजी या संचालनालयाची स्थापना केली, जेव्हा त्याने विनिमय नियंत्रण कायद्याच्या उल्लंघनांना सामोरे जाण्यासाठी "अंमलबजावणी युनिट" ची स्थापना केली.
- 1957 मध्ये संस्थेचे नाव "अंमलबजावणी संचालनालय" असे बदलण्यात आले. 1960 पर्यंत, आर्थिक व्यवहार विभाग संचालनालय चालविण्याचा प्रभारी होता; त्यानंतर महसूल विभागाने ताबा घेतला.
- कार्मिक आणि प्रशासकीय सुधारणा विभागाकडून चार वर्षांच्या (1973-1977) अल्प कालावधीसाठी संचालनालय देखील प्रशासित केले जात होते.

- निदेशालय सीमाशुल्क आणि केंद्रीय उत्पादन शुल्क, प्राप्तिकर आणि पोलिसांसह अनेक तपास संस्थांमधील अधिकाऱ्यांना नियुक्त करते, शिवाय कर्मचाऱ्यांना थेट कामावर ठेवते.

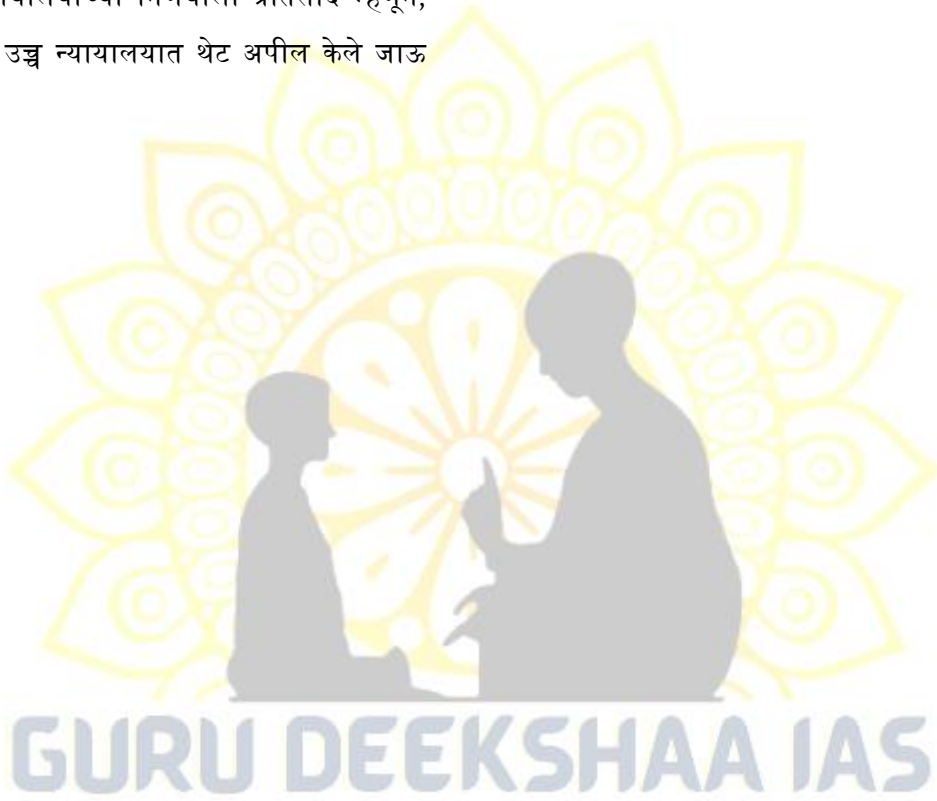
इतर माहिती:

- 2018 फ्युजिटिव्ह इकॉनॉमिक ऑफेन्डर्स ऍक्ट नुसार भारतातून फरारी लोकांच्या प्रकरणांवर प्रक्रिया करणे.
- 1974 च्या परकीय चलनाचे संरक्षण आणि तस्करी क्रियाकलाप प्रतिबंधक कायद्याचे उल्लंघन करण्यास प्रोत्साहित करा ज्यामुळे प्रतिबंधात्मक अटकेत (COFEPOSA).

विशेष न्यायालये:

- केंद्र सरकार PMLA च्या कलम 4 (उच्च न्यायालयाच्या मुख्य न्यायाधीशांच्या सहकार्याने) द्वारे शिक्षा असलेल्या गुन्हांची सुनावणी करण्यासाठी एक किंवा अधिक सत्र न्यायालये विशेष न्यायालये म्हणून नियुक्त करते.
- पीएमएलए कोर्ट हे न्यायालयाचे दुसरे नाव आहे.
- पीएमएलए न्यायालयाच्या निर्णयाला प्रतिसाद म्हणून, त्या क्षेत्रासाठी उच्च न्यायालयात थेट अपील केले जाऊ शकते.
- स्रोत→ हिंदू

संपादकीय विश्लेषण

दीर्घकालीन प्रकल्प घटक:

1. बँकांचे खाजगीकरण का केले जावे:

खाजगीकरण बदल:

- खाजगीकरण ही मालकी, मालमत्ता किंवा व्यवसाय सार्वजनिक क्षेत्राकडून खाजगी क्षेत्रात हस्तांतरित करण्याची प्रक्रिया आहे. व्यवसाय किंवा उद्योग यापुढे सरकारच्या मालकीचे नाहीत.
- खाजगी मालकीच्या व्यवसायांची तुलना सरकारी मालकीच्या व्यवसायांशी केल्यास, खाजगीकरण कंपनीची कार्यक्षमता आणि वस्तुनिष्ठता वाढवण्यासाठी आहे.
- त्याच्या ऐतिहासिक 1991 सुधारणा बजेटमध्ये, ज्याला सामान्यतः "नवीन आर्थिक धोरण" किंवा "एलपीजी धोरण" असे संबोधले जाते, भारताने खाजगीकरणासाठी निवडले.

खाजगीकरणाचे हे हेतू का अस्तित्वात आहेत?

- सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांची बिघडत चाललेली आर्थिक स्थिती: अनेक वर्षे भांडवली गुंतवणूक आणि प्रशासनातील सुधारणा असूनही, सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांच्या आर्थिक स्थितीत लक्षणीय सुधारणा झालेली नाही.
- त्यातील काही मूठभर खाजगी बँकांच्या नफा, बाजार भांडवल आणि लाभांश देयकाच्या इतिहासाच्या बाबतीतच मागे राहिले नाहीत, तर त्या नंतरच्या संस्थांच्या तुलनेत तणावग्रस्त मालमत्तेची टक्केवारीही जास्त होती.

- एक दीर्घकालीन रणनीती ज्यामध्ये फक्त काही सरकारी बँकांची आवश्यकता आहे, ज्यात इतर एकतर मजबूत बँकांशी एकत्रित केल्या जातील किंवा खाजगीकरण केल्या जातील, दोन सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांच्या खाजगीकरणाने सुरू होईल.
- चार हे खाजगीकरण करण्याच्या सरकारच्या हेतूचे प्रारंभिक उद्दिष्ट होते. पहिल्या दोन बँका कितपत यशस्वीपणे काम करतात यावर अवलंबून, पुढील आर्थिक वर्षात सरकार आणखी दोन किंवा तीन बँकांची विक्री करू शकते.
- सर्वात मोठा भागधारक म्हणून, यामुळे सरकार बँकांना वार्षिक इक्विटी समर्थन देणे सुरू ठेवण्याच्या त्यांच्या कर्तव्यापासून मुक्त होईल.
- एका टप्प्यावर 28 सरकारी मालकीच्या बँकांपैकी, गेल्या काही वर्षांमध्ये केलेल्या कारवाईमुळे आता फक्त 12 सरकारी नियंत्रणाखाली आहेत.
- बँक बळकटीकरण: कमकुवत बँकांची संख्या कमी करण्यासाठी ती टिकली पाहिजे, सरकार कमकुवत बँकांचे खाजगीकरण आणि मजबूत बँकांचे बळकटीकरण करण्याचे काम करत आहे.
- अनेक समित्यांच्या शिफारशी: नरसिंहम समितीने सार्वजनिक बँकांवरील सरकारची मालकी ५१ टक्क्यांवरून ३३ टक्क्यांपर्यंत कमी करण्याची शिफारस केली.
- पीजे नायक समितीने ५०% पेक्षा कमी निकालाचा सल्ला दिला.
- कॉर्पोरेट संस्थांनी बँकिंग उद्योगात प्रवेश करावा यासाठी आरबीआय कार्यगटाने अलीकडेच केलेली शिफारस.

- जायंट बँक स्थापना: मोठ्या बँकांची स्थापना करणे हे खाजगीकरणाचे आणखी एक ध्येय आहे. सरतेशेवटी, खाजगीकरण केलेल्या PSB पूर्वीपासून अस्तित्वात असलेल्या महत्वाच्या खाजगी बँकांमध्ये विलीन करून त्यांची जोखीम वाढवण्यासाठी आणि कर्ज देण्याची क्षमता वाढवण्यासाठी आवश्यक असलेल्या आकार आणि प्रमाणापर्यंतच विस्तार करू शकतात.
- म्हणून, खाजगीकरण हा एक आव्हानात्मक प्रयत्न आहे ज्यासाठी असंख्य समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी आणि नवीन कल्पना विचारात घेण्यासाठी वैविध्यपूर्ण धोरण आवश्यक आहे, परंतु ते अधिक विश्वासाहर् आणि शाश्वत वित्तीय प्रणालीच्या निर्मितीचे दरवाजे उघडू शकते ज्यामुळे सर्व भागधारकांना फायदा होईल.

कोणत्या चिंता संबंधित आहेत?

- क्रोनी कॅपिटलिझमसाठी बक्षिसे: खाजगी कंपन्यांना PSBs विकणे, ज्यापैकी अनेकांनी PSB कर्जाची परतफेड केलेली नाही, फक्त फायदा होईल आणि क्रोनी भांडवलशाहीसाठी बक्षिस असेल.
- रोजगाराचे नुकसान: खाजगीकरणामुळे टाळेबंदी, शाखा बंद होणे आणि आर्थिक एकटेपणा निर्माण होईल.
- खाजगीकरणामुळे अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती आणि इतर मागासवर्गीयांसाठी रोजगाराच्या संधी कमी होऊ शकतात कारण खाजगी क्षेत्र वंचित गटांसाठी (OBC) कोटा मर्यादा पाळत नाही.
- कमकुवत गटांचे आर्थिक बहिष्कार: कारण ते अधिक संपन्न लोकसंख्येवर आणि महानगर/शहरी भागांवर लक्ष केंद्रित करतात, खाजगी क्षेत्रातील बँका समाजाच्या कमकुवत गटांना आर्थिकदृष्ट्या वगळतात, विशेषतः ग्रामीण भागातील.

- सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांनी ग्रामीण भागात बँकिंग सुलभ केले आहे.
- खाजगीकरण प्रक्रियेला बँक संघटनांनी कॉर्पोरेट डिफॉल्टर्ससाठी "बेलआउट ऑपरेशन" म्हणून संबोधले आहे.
- मोठ्या प्रमाणात बुडीत कर्जे हे खाजगी क्षेत्राचे परिणाम आहेत. वास्तविक, त्यांना या उल्लंघनाची भरपाई दिली पाहिजे. मात्र बँकांवर खासगी क्षेत्राचे नियंत्रण देऊन सरकार त्यांना बक्षिस देत आहे.

पावले उचलणे:

- PSB चे व्यवस्थापन आणि प्रशासन सुधारले पाहिजे. पीजे नायक समितीने सरकारला उच्च-स्तरीय सार्वजनिक क्षेत्रातील नियुक्त्यांपासून प्रतिबंधित करून असे करण्याचे सुचवले (बँक बोर्ड ब्युरोने जे काही करायचे होते ते करू शकले नाही).
- PSB चे आंधळे खाजगीकरण (LIC) ऐवजी लाईफ इन्शुरन्स कॉर्पोरेशन सारख्या व्यवसायात रूपांतर केले जाऊ शकते. यामुळे त्यांच्यावरील सरकारी अधिकार कायम ठेवताना PSB चे स्वातंत्र्य वाढेल.

2. भारताच्या डेमोग्राफिक डिव्हिडंड बदल सर्व:

डेमोग्राफिक डिव्हिडंडची व्याख्या:

- "लोकसंख्येच्या वयोगटातील बदलांमुळे होणारी आर्थिक वाढीची संभाव्यता, विशेषत: जेव्हा काम करणा-या लोकसंख्येचा वाटा (१५ ते ६४) लोकसंख्येच्या नॉन-वर्किंग-वयाच्या वाटा (१४ आणि त्याहून कमी) पेक्षा मोठा असतो. 65 आणि त्याहून अधिक वयाचे)," युनायटेड नेशन्स पॉप्युलेशन फंडच्या मते, डेमोग्राफिक डिव्हिडंड (UNFPA) म्हणून ओळखले जाते.
- कामाचे वय असलेल्या देशातील लोकांचे प्रमाण तरुण अवलंबित लोकसंख्येच्या संबंधात वाढते कारण दरवर्षी कमी बाळांचा जन्म होतो. आरोग्य, शिक्षण, प्रशासन आणि अर्थव्यवस्थेत योग्य सामाजिक आणि आर्थिक गुंतवणूक आणि धोरणे अंमलात आणली गेल्यास, एखाद्या देशाला आर्थिक वाढीसाठी संधीची खिडकी असते ज्यामध्ये कार्यक्षमतेमध्ये अधिक व्यक्ती असतात आणि कमी मुलांचा आधार असतो.

भारताचा लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांश:

- वृद्धत्वाच्या जगात, भारतात सर्वात तरुण लोकसंख्या आहे. यूएस, चीन, पश्चिम युरोप आणि जपानमध्ये 37, जपानमध्ये 45 आणि पश्चिम युरोपमध्ये 49 च्या तुलनेत 2020 पर्यंत भारतामध्ये सरासरी वय केवळ 28 वर्षे असेल.
- 2018 पासून, भारतातील काम करणाऱ्या वयाची लोकसंख्या आश्रित लोकसंख्या आणि ज्येष्ठ लोकसंख्या (१५ ते ६४ वयोगटातील) या दोहोंच्या तुलनेत झपाट्याने वाढली आहे. कामाच्या वयाची लोकसंख्या अतिरिक्त 37 वर्षे किंवा 2055 पर्यंत वाढेल.

- आयुर्मानात वाढ झाल्यानंतर, एकूण प्रजनन दर (TFR) किंवा प्रति स्त्री जन्माची सरासरी संख्या कमी होते.
- युनायटेड नेशन्स पॉप्युलेशन फंड (UNFPA) द्वारे भारतातील लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांश अभ्यास दोन अनपेक्षित तथ्ये प्रकट करतो.
- भारतासाठी लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांश संभाव्य विंडो ही जगातील सर्वात मोठी आहे, जी 2005-2006 ते 2055-2056 पर्यंत पाच दशकांची आहे.
- राज्यावर अवलंबून लोकसंख्येचे घटक वेगळ्या पद्धतीने कार्य करतात या वस्तुस्थितीमुळे, ही लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांश विंडो वेगवेगळ्या वेळी उपलब्ध असते.

डेमोग्राफिक डिव्हिडंडचे फायदे:

- मोठ्या प्रमाणात काम करणाऱ्या व्यक्ती आणि आश्रितांचे कमी प्रमाण यामुळे वाढलेल्या आर्थिक क्रियाकलापांनी आर्थिक प्रगतीला हातभार लावला आहे. ते चॅनेल करण्यासाठी खालील चॅनेल वापरले जातील:
- रोजगार वाढ, जे आर्थिक उत्पादन वाढवते.
- लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांशाने दिलेल्या अधिक आर्थिक स्वातंत्र्यामुळे मुलांशी संबंधित खर्चापासून दूर आणि भौतिक आणि सामाजिक पायाभूत सुविधांमधील गुंतवणुकीकडे निधीचे पुनर्वाटप करण्याची क्षमता.
- प्रजनन क्षमता कमी होण्याचा नैसर्गिक परिणाम म्हणजे महिलांच्या रोजगारात वाढ, जी वाढीचा नवीन चालक म्हणून काम करू शकते.
- कामाची वर्षे बचत करण्यासाठी इष्टतम वेळ असल्याने बचत दर वाढतील.
- महत्वाकांक्षी वर्गाचा लक्षणीय वाढ किंवा समाजाचे मध्यमवर्गात होणारे संक्रमण.

- औद्योगिक अर्थव्यवस्थांमध्ये, लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांशाने ऐतिहासिकदृष्ट्या एकूण वाढीच्या 15% पर्यंत योगदान दिले आहे.
- लोकसंख्याशास्त्रीय बदलांच्या परिणामी लोकसंख्येचा लक्षणीय विस्तार पाहणारे पहिले विकसित राष्ट्रांपैकी एक म्हणजे जपान.
- 1964 ते 2004 दरम्यान, देश लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांश टप्प्यातून गेला.
- जलद शहरीकरण आणि औद्योगिकीकरण रोजगार शोधणाऱ्या मोठ्या लोकसंख्येमधून उद्भवेल, ज्यामुळे आर्थिक क्रियाकलापांना चालना मिळेल.
- कामगार संख्या वाढवणे: येत्या काही दशकांमध्ये, भारत आर्थिक महासत्ता म्हणून उदयास येईल आणि आशियातील निम्म्याहून अधिक संभाव्य श्रमशक्ती प्रदान करेल, ज्याची लोकसंख्या कामाच्या वयाच्या ६५ टक्क्यांहून अधिक आहे.
- प्रभावी धोरणनिर्मिती: लोकसंख्येची गतीशीलता अधिक अचूकपणे विकसित करण्यासाठी आणि योजना आणि कार्यक्रम पार पाडण्यासाठी वापरली जाऊ शकते, ज्याचा चांगला सामाजिक-आर्थिक प्रभाव आणि सामान्य लोकांसाठी फायदे सुधारण्याची अपेक्षा आहे.

लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांशातील अडथळे:

- लोकसंख्याविषयक विसंगती भारताने आपल्या कामाच्या वयाच्या लोकसंख्येला अर्थपूर्ण रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करून दिल्यासच लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांश पूर्णपणे प्राप्त होईल. कार्यरत वयाची वाढणारी लोकसंख्या भारतातील अनेक गरीब राज्यांमध्ये केंद्रित होण्याची अपेक्षा आहे.

- ज्ञानाचा अभाव भविष्यात निर्माण होणाऱ्या बहुसंख्य नवीन पदांसाठी उच्च पातळीवरील सक्षमतेची आवश्यकता आहे, ज्यामुळे भारतीय कर्मचार्यांमधील कौशल्यांमधील अंतर ही एक महत्त्वाची समस्या आहे. कमकुवत मानवी भांडवल आधार आणि कौशल्याचा अभाव भारताला संभावनांचा उपयोग करण्यापासून रोखू शकतो.
- यूएनडीपीच्या मानव विकास निर्देशांकावर 189 देशांपैकी 130 देशांचा भारताचा चिंताजनक स्कोअर मानवी विकासासाठी देशाच्या खराब मानकांचे प्रदर्शन करतो.
- एक कुशल आणि उत्पादक भारतीय कर्मचारी वर्ग तयार करण्यासाठी आरोग्य आणि शैक्षणिक मानकांमध्ये लक्षणीय सुधारणा आवश्यक आहेत.
- भारताच्या लोकसंख्याशास्त्रीय बदलातून फायदा मिळवण्याच्या क्षमतेतील आणखी एक अडथळा म्हणजे देशाचे अनौपचारिक क्षेत्र.

काय केले पाहिजे?

- आर्थिक विकासाला चालना देण्यासाठी, तीव्र गरिबीचे निर्मूलन आणि सामाजिक समावेश वाढवण्यासाठी लोकांच्या आरोग्य, शिक्षण, रोजगार आणि कौशल्यांमध्ये गुंतवणूक करणे आवश्यक आहे.
- तरुणांना अधिक रोजगारक्षम बनवण्यासाठी कौशल्ये निर्माण करणे भारतातील श्रमशक्तीला समकालीन अर्थव्यवस्थेसाठी आवश्यक कौशल्यांमध्ये प्रशिक्षित करणे आवश्यक आहे. नॅशनल स्किल डेव्हलपमेंट कॉर्पोरेशन (NSDC) ची स्थापना सरकारने 2022 पर्यंत 500 दशलक्ष भारतीयांना कौशल्य/कौशल्य बनवण्याचे प्राथमिक उद्दिष्ट ठेवून केली होती.

- प्राथमिक, माध्यमिक आणि तृतीयक शिक्षणासाठी सुज्ञपणे निधी वाटप करून शैक्षणिक दर्जा उंचावणे भारत, जिथे 41% पेक्षा जास्त लोकसंख्या 20 वर्षांपेक्षा कमी आहे, त्या देशातील शैक्षणिक प्रणाली सुधारली तरच लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांशाचा फायदा होऊ शकतो. कार्यस्थळाच्या गरजा आणि शैक्षणिक शिक्षण पातळी यांच्यात समतोल साधण्यासाठी शैक्षणिक आणि उद्योग यांच्यातील सहकार्य आवश्यक आहे.
- हायर एज्युकेशन फायनान्स एजन्सी (HEFA) ची स्थापना करण्यात आली हे योग्य दिशेने एक पाऊल आहे.
- आरोग्य: अधिक प्रभावी आरोग्य सेवा प्रणाली तरुण कामगारांना दीर्घ शिफ्टमध्ये काम करण्यास अनुमती देईल, ज्यामुळे आर्थिक उत्पादकता वाढेल.
- आयुष्मान भारत आणि राष्ट्रीय आरोग्य संरक्षण योजना (NHPS) यशस्वी होणे आवश्यक आहे. एकात्मिक बाल विकास (ICDS) कार्यक्रम महिला आणि मुलांच्या आहाराच्या स्थितीचा विशेष विचार करण्यासाठी यशस्वीरित्या अंमलात आणणे आवश्यक आहे.
- कार्यबलात प्रवेश करणाऱ्या तरुणांच्या वाढीला सामावून घेण्यासाठी देशाला दरवर्षी 10 दशलक्ष नवीन नोकऱ्या जोडल्या पाहिजेत. व्यावसायिक हितसंबंध आणि उद्योजकतेला प्रोत्साहन दिल्यास प्रचंड श्रमशक्तीला नोकऱ्या मिळू शकतात.
- जागतिक बँकेच्या इज ऑफ डुइंग बिझनेस इंडेक्समध्ये भारताच्या क्रमवारीत सुधारणा झाली आहे, हे उत्साहवर्धक आहे.
- स्टार्ट-अप इंडिया आणि मेक इन इंडिया सारखे उपक्रम चांगल्या प्रकारे कार्यान्वित झाल्यास त्यांची उद्दिष्टे लवकर पूर्ण होतील.
- शहरीकरण: तरुण आणि कार्यरत लोकसंख्येचा एक महत्त्वपूर्ण भाग भविष्यात त्यांच्या स्वतःच्या राज्याच्या

आत आणि बाहेर दोन्ही शहरांमध्ये स्थलांतरित होईल, ज्यामुळे शहरांच्या लोकसंख्येमध्ये झपाट्याने आणि लक्षणीय वाढ होईल. हे स्थलांतरित गट शहरी सेटिंग्जमध्ये आरोग्य सेवा आणि सामाजिक सहाय्य यासारख्या गंभीर सेवांमध्ये प्रवेश करू शकतील याची खात्री करणे हे महानगर धोरण नियोजनाचे मुख्य ध्येय असले पाहिजे.

- स्मार्ट सिटी मिशन आणि AMRUT या दोघांनीही काळजीपूर्वक आणि कार्यक्षम अंमलबजावणीची गरज आहे.

पावले उचलणे:

- जर धोरणकर्त्यांनी विकासात्मक धोरणांना या लोकसंख्याशास्त्रीय बदलाशी जोडले तर भारत लोकसंख्याशास्त्रीय परिवर्तनाच्या उंबरठ्यावर आहे जो त्याच्या जलद सामाजिक-आर्थिक विकासासाठी सुवर्ण संधी प्रदान करतो.
- लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांशाचा लाभ घेण्यासाठी, आरोग्यसेवा, शिक्षण आणि कौशल्य विकासावर भर देऊन योग्य मानवी भांडवली गुंतवणूक करणे आवश्यक आहे.
- जटिल समस्या देखील या लोकसंख्याशास्त्रीय बदलाचा परिणाम आहेत. जर वाढलेल्या श्रमशक्तीला पुरेसे प्रशिक्षण, शिक्षण आणि फायदेशीर संधी प्रदान केल्या गेल्या नाहीत तर आपण लोकसंख्याशास्त्रीय आपत्तीचा सामना करू.
- जपान आणि कोरियासारख्या देशांतील आंतरराष्ट्रीय पद्धतींचा अभ्यास करून आणि देशांतर्गत अडचणी लक्षात घेऊन उपाय विकसित करून, आम्ही लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांशाचा लाभ घेऊ शकतो.

Guru Deekshaa IAS is happy to announce first ever kannada current affairs magazine for kannada medium aspirants of Karnataka. The three important thumb rules for any competitive exam are

Vijay Kumar G

Founder and Director
Guru Deekshaa IAS

- First-NCERT/STATE syllabus books which helps to develop your understanding on the subjects
- Second-Daily current affairs helped to build your further understanding of the events related to your examination, Apart from knowledge it build the personality of an individual which brings in confidence to face any examination.
- Third-Practice previous year question papers and mock test available in the market to train your mind as per the requirement of the examination.

Thousand miles of journey starts with single step, We at Guru Deekshaa have taken this first step towards empowering you to prepare for civil for services. Now its your turn to start preparation and achieve your dream of becoming IAS/IPS.

CALL US FOR MORE DETAILS

 76 76 74 98 77

JOIN OFFICIAL TELEGRAM FOR MATERIAL AND UPDATES

 @GURU_DEEKSHAAIAS

FOLLOW OUR INSTAGRAM FOR DAILY UPDATES

 GURUDEEKSHAA

